

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**з теми: «ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З
СИНДРОМ ДАУНА ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
групи SoO1-M23
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.02 Олігофренопедагогіка
Совик Маргарита Василівна

Науковий керівник: Михальська С.А.
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський - 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З СИНДРОМОМ ДАУНА ДО НАВЧАННЯ	7
1.1. Психофізіологічні особливості молодших школярів з синдромом Дауна.....	7
1.2. Підходи до адаптації молодших школярів з синдромом Дауна до навчального процесу.....	13
1.3. Роль сім'ї та педагогів в адаптації дітей з синдромом до навчання у школі Дауна.....	22
Висновок до 1 розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З СИНДРОМОМ ДАУНА ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	29
2.1. Методологія дослідження адаптації молодших школярів з синдром Дауна до навчання у школі.....	29
2.2. Аналіз результатів опитування педагогів та батьків	34
2.3. Рекомендації щодо покращення процесу адаптації молодших школярів з синдромом Дауна.....	49
Висновок до розділу 2.....	56
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна система освіти дедалі більше спрямована на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Відповідно до міжнародних документів, зокрема Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Україна взяла на себе зобов'язання створювати інклюзивне освітнє середовище для дітей з особливими освітніми потребами [17]. Діти із синдромом Дауна мають право на повноцінну соціалізацію, інтеграцію в суспільство та доступ до якісної освіти. Однак у багатьох випадках упереджене ставлення до їхніх можливостей значно ускладнює процес адаптації до освітнього середовища.

Попри активний розвиток інклюзивної освіти, емпіричні дані свідчать, що педагоги часто виявляються недостатньо підготовленими для роботи з дітьми із синдромом Дауна. Основними перешкодами є низький рівень професійної підготовки, обмеженість методичних ресурсів та недостатня система підтримки. Це створює суттєві бар'єри для успішної інтеграції таких учнів у навчальний процес.

Молодший шкільний вік є критично важливим періодом для розвитку навчальних умінь, формування соціальних взаємодій та стабілізації емоційного стану [8, с.29]. У дітей із синдромом Дауна ці процеси можуть мати специфічний характер через індивідуальні особливості їхнього розвитку, що вимагає адаптації навчальних методик і застосування спеціальних педагогічних підходів.

З кожним роком зростає усвідомлення необхідності інтеграції дітей із синдромом Дауна до загальноосвітніх шкільних колективів як важливого чинника формування толерантного суспільства. Дослідження процесу адаптації таких дітей до школи сприяють поширенню успішного практичного досвіду та вдосконаленню умов для ефективної інклюзії.

Таким чином, вивчення процесу адаптації молодших школярів із синдромом Дауна до умов загальноосвітньої школи має як наукове, так і

практичне значення. Це дослідження не лише поглиблює розуміння індивідуальних освітніх потреб цих дітей, а й сприяє розробці ефективних педагогічних стратегій, підвищенню якості інклюзивної освіти та формуванню суспільства, яке цінує різноманітність. Як зазначають дослідники Н.М. Бібік, Г. Блеч, Е. Бонді, О. Боряк, Л. Виготський, О.В. Гаяш, І. Гладченко, Е. Данілавічюте, В. Заремба, А. Колупаєва, Ю. Косенко, О. Кривоногова, А. Лапін, Н. Ліщук, Н. Морозова, О. Нагорна, О. Таранченко, Г. Усатенко, Л. Фрост, М. Чайка, О. Чеботарьова, З. Шевців, на сьогодні розроблено психолого-педагогічні характеристики учнів з особливими освітніми потребами, окреслено їхні особливості розвитку та визначено технології корекційно-розвиткової роботи. Однак питання організації освітнього процесу для школярів із синдромом Дауна та їх адаптації до нього залишається недостатньо вивченим.

Враховуючи недостатній рівень теоретичної та практичної розробленості цієї проблеми та запити освітньої практики, темою роботи обрано: «Особливості адаптації молодших школярів з синдромом Дауна до навчання у школі».

Мета дослідження – дослідити особливості процесу адаптації молодших школярів з синдромом Дауна до навчання в умовах закладу загальної середньої освіти та розробити рекомендації для батьків і педагогів щодо покращення цього процесу.

Завдання дослідження:

- проаналізувати наукову літературу, що стосується розвитку дітей з синдромом Дауна та їх адаптації до шкільного середовища;
- виявити основні фактори, що впливають на ефективність адаптації дітей з синдромом Дауна до навчання в школі;
- розробити опитувальники для батьків та педагогів, спрямовані на вивчення їхнього досвіду і ставлення до процесу адаптації дітей з синдромом Дауна;

- проаналізувати отримані результати опитувань для виявлення ключових проблем та ефективних методик адаптації;
- розробити рекомендації для педагогів і батьків, що сприятимуть покращенню адаптації дітей з синдромом Дауна до шкільного середовища.

Об'єкт дослідження – процес адаптації молодших школярів з синдромом Дауна до навчання у школі.

Предмет дослідження – особливості взаємодії дітей з синдромом Дауна, їхніх батьків і педагогів у контексті адаптації до навчального процесу та шкільного середовища.

Методи дослідження:

1. Теоретичні методи: аналіз, синтез та узагальнення наукових джерел щодо розвитку дітей з синдромом Дауна та їх адаптації до школи.
2. Емпіричні методи: анкетування батьків і педагогів з метою збору даних про досвід та ставлення до адаптації дітей з синдромом Дауна.
3. Методи кількісного і якісного аналізу: обробка та інтерпретація результатів опитувань для виявлення основних тенденцій у процесі адаптації.

Експериментальне дослідження проводилось на базі КЗ «Кіцманський інклюзивно-ресурсний центр».

Теоретичне значення одержаних результатів: розширення наукових знань про особливості адаптації дітей з синдромом Дауна до шкільного середовища, а також визначення факторів, які впливають на ефективність цього процесу.

Практичне значення одержаних результатів: розробка конкретних рекомендацій для педагогів і батьків щодо підтримки та покращення адаптації молодших школярів з синдромом Дауна.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на наукових конференціях, зокрема: звітній науковій конференції студентів та магістрантів за підсумками НДР у 2023-2024 навчальному році Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (9 квітня 2024 року, м. Кам'янець-Подільський); за результатами роботи опубліковано тези:

Совик М. Роль сім'ї в процесі адаптації до навчання молодших школярів з синдромом дауна. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців*. 2024. № 12. С. 81–86.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг- 77 сторінок.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження на тему «Адаптація молодших школярів із синдромом Дауна до навчання у школі» реалізовано поставлену мету – визначено особливості процесу адаптації молодших школярів із синдромом Дауна до навчання у загальноосвітньому середовищі та розроблено рекомендації для батьків і педагогів із метою оптимізації цього процесу.

Встановлено, що адаптація дітей із синдромом Дауна до навчального процесу має багатовимірний характер і передбачає біологічний, психологічний та соціальний рівні пристосування. Визначено ключові психофізіологічні особливості цих дітей, які впливають на їхню здатність засвоювати навчальний матеріал та інтегруватися в учнівський колектив. Також узагальнено наукові підходи до інклюзивної освіти, які включають індивідуалізацію навчальних програм, використання візуальних та сенсорних матеріалів, а також залучення інтерактивних методик, що сприяють розвитку комунікативних і соціальних навичок.

Емпіричні результати включають анкетування батьків і педагогів, результати якого дозволили ідентифікувати основні проблеми адаптації: недостатню підготовленість педагогів, обмеженість ресурсів, низький рівень соціальної взаємодії дітей із синдромом Дауна та їхніх однокласників.

В процесі дослідження виявлено, що найбільш ефективними педагогічними підходами є використання методів арт-терапії, наочно-діяльнісного навчання, стимулювання позитивної мотивації через заохочення та підтримку, а також створення психологічно комфортного середовища.

Теоретична значущість результатів полягає в поглибленні наукових уявлень про фактори, що визначають ефективність адаптації дітей із синдромом Дауна до навчального середовища та уточненні особливості взаємодії дітей із синдромом Дауна з їхнім соціальним оточенням, включно з педагогами, батьками та однокласниками, в умовах інклюзивної освіти.

Практична значущість результатів полягає в розробці рекомендацій для педагогів і батьків, спрямовані на забезпечення гармонійної адаптації дітей із синдромом Дауна до навчального процесу. Рекомендації включають індивідуалізацію підходів до навчання, розвиток соціальних навичок через групову діяльність, активне залучення батьків до освітнього процесу.

Запропоновані заходи можуть бути впроваджені в практику інклюзивного навчання в початковій школі для підвищення ефективності освітнього процесу.

Дослідження підтвердило, що успішна адаптація молодших школярів із синдромом Дауна залежить від комплексного підходу, який включає:

- системну співпрацю між педагогами, сім'єю та іншими учасниками освітнього процесу;
- створення індивідуальних освітніх програм із урахуванням особливостей розвитку дитини;
- формування сприятливого психологічного клімату в навчальному середовищі.

Результати роботи сприяють вдосконаленню інклюзивної освіти в Україні, підвищуючи рівень соціалізації та академічної успішності учнів із синдромом Дауна. Запропоновані рекомендації мають потенціал для подальшого практичного використання в системі загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби : методичні рекомендації / за наук. ред. В. Г. Панка. Київ : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. 192 с.
2. Андрейко Б. В., Музичко Л. Т., Граб Ю. С. Особливості соціально-психологічної адаптації дітей з синдромом Дауна. *Інноваційна педагогіка*. 2020. С. 107–111.
3. Андрійчук С. В., Петрюк І. М. Наступність у профілактиці соціальної дезадаптації дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (від теорії до практики) : навчально-методичний посібник. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2014. 120 с.
4. Бігуняк Т. В. Сучасні погляди на причини та фенотипові прояви синдрому Дауна. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*. 2018. № 8. С. 4–6.
5. Безпалько О. В., Зверєва І. Д., Веретенко Т. Г. Соціальна педагогіка: навч. Посіб. К.: Академвидав., 2013. 312 с.
6. Білаш О. В. Особливості розвитку дитини із синдромом Дауна. *Логопед*. 2020. № 3. С. 4–6.
7. Білаш О. В. Педагогічні умови організації інклюзивного навчання дітей із синдромом Дауна. *Логопед*. 2020. № 1. С. 5–8.
8. Василенко О. М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : дис. Канд. Пед. Наук. Хмельницький, 2010. 192 с.
9. Верхоляк М. Роль сім'ї в соціалізації дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Професійна освіта та зайнятість осіб з особливими потребами : інноваційні підходи», 16-17 жовтня 2019 р. Львів. 2019. С.

10. Гаяш О. В. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням : методичні рекомендації. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2014. 108 с.
11. Гладких Н. Як поєднати дистанційне навчання з інклюзивним. *Освітній портал «Нова українська школа»*. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-poyednaty-dystantsijne-navchannya-z-inklyuzyvnyum/>
12. Данілавічюте Е. Що потрібно знати вчителю про особливості навчання дитини із синдромом Дауна? Національна освітня платформа «Всеосвіта». URL: <https://vseosvita.ua/library/so-potribno-znati-vcitelu-pro-osoblivosti-navcanna-ditini-iz-sindromom-dauna-170704.html>
13. Державний стандарт початкової освіти (від 21.02.2018 р., зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
14. Державний експертний центр МОЗ України. (2015). Синдром Дауна адаптована клінічна настанова, заснована на доказах. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2015_685_akn_dayn
15. Діти з особливими потребами в освітньому просторі України : бібліографічний покажчик / уклад.: Ю. Щеглова, М. Маслова, Г. Мацієвська. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2017. 256 с.
16. Діти із синдромом Дауна: факти, навчання, допомога: метод. рек. / уклад.: Дерень О., Пруська А., Рибак Ю. К. : ТОВ «Вид. Дім “Плеяди”», 2015. 24 с. URL.: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/269/1/>
17. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. URL: www.zakon3.rada.gov.ua
18. Ковтун Р. А. Особливості структури психологічного недорозвитку дітей з синдромом Дауна. *Науковий вісник Миколаївського державного університету В. О. Сухомлинського* : Збірник наукових праць за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. Т. 2. Вип. 5. Миколаїв : МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2010. С. 154-158.

19. Ковтун Р. А. Програма розвитку пізнавальних функцій дошкільників із синдромом Дауна. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2014. Вип. 2(2). С. 141-145.
20. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку : Науково-методичний посібник / Укладач О. В. Гаяш. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2016. 120 с.
21. Міністерство охорони здоров'я України. (2015, 20 жовтня). Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Синдром Дауна. UTL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2015_685_ukpmd_dayn
22. Миронова С. П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.
23. Міненко А.В. Психологічні чинники шкільної зрілості старших дошкільників з синдромом Дауна. *Освіта осіб з особливими потребами*. 2014.
24. Міненко А. В. Роль батьківської сім'ї у формуванні поведінкової саморегуляції дитини з синдромом Дауна / А. В. Міненко // *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови зб. Наук. Праць*. 2014. Вип. 5, ч. 1.- С. 140-148.
25. Міненко А. В. Психологічні чинники шкільної зрілості старших дошкільників з синдромом Дауна / А. В. Міненко // *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови зб. Наук. Праць*. 2014. Вип. 6. – С. 116-124. - № 4.
26. Нагорна О. Діти з особливими потребами. «Сонячні діти». Співпраця з батьками. *Поч. освіта*. 2012. № 47. С. 2–8.
27. Нагорна О. Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник. Рівне : НУ Водного господарства та природокористування, 2016. 141 с.

28. Нестерчук Н. Є., Сидорук І. О. Залучення батьків до соціальної адаптації дітей з синдромом Дауна. *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини (Rehabilitation & recreation)*. 2022. № 12. С. 67–72. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2022.12.9>
29. Олена Біла, Юлія Левицька. Педагогічна співпраця з батьками дітей дошкільного та молодшого шкільного віку із синдромом Дауна: інформаційно-просвітницький контекст. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2024. №68. С. 20-27 URL: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/866>
30. Основи психології : навчальний посібник / Григорій Петрович Васянович. Київ. Педагогічна думка 2012. 114 с.
31. Особливості формування соціальної компетентності у дітей із синдромом Дауна : методичні рекомендації. Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2023. 63 с.
32. Психолого-педагогічна підтримка дітей з синдромом дауна та їхніх батьків / О. Чеботарьова та ін. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2023. Т. 112, № 4. С. 39–59. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v112i4.155> (дата звернення: 21.11.2024).
33. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 05. 12. 2022).
34. Садова І. І. Арт-терапія як сучасний метод у системі соціальної роботи педагога з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2015. № 3. С. 197–205.
35. Саєнко Т. А. Психолого-педагогічний супровід учнів початкової школи з синдромом Дауна в інклюзивних закладах освіти. *Хортицька національна академія*. Запоріжжя. 2023. – С. 472–474.
36. Соколова Г. Б. Психологічний супровід школярів із синдромом Дауна : монографія. Чернівці : Букрек, 2018. 344 с.

37. Савицький А. М. Нейропсихологічні та нейрофізіологічні аспекти навчання дітей з синдромом Дауна. *Наук. Зап. Бердян. Держ. Пед. Ун-ту. Серія: Пед. Науки*. 2014. Вип. 3. С. 248–254. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2014_3_43 30.

38. Савицький А. М. Особливості просторового орієнтування дітей молодшого шкільного віку з синдромом Дауна. *Актуальні питання корекційної освіти* : зб. наук. пр. МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Кам'янець-Поділ. Нац. Ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2014. Вип. 4. С. 303–313. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2014_4_36 31.

39. Савицький А. М. Основи використання наочності у процесі індивідуалізованого навчання дітей з синдромом Дауна. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 26. С. 202-209. URL.: http://nbuv.Gov.Ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_26_44.

40. Савицький А. М. Психомоторна готовність до шкільного навчання дітей з синдромом Дауна. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 23. С. 209-212.

41. Совик М. Роль сім'ї в процесі адаптації до навчання молодших школярів з синдромом дауна. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців*. 2024. № 12. С. 81–86.

42. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання в школі: навчально-методичний посібник /[Уклад. Холодій О.М.]. Черкаси, 2014. 125 с.

43. Царькова О., Прокоф'єва О., Варіна Г. *Порушення психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами : нозологія, психолого-педагогічний контекст : довідник для педагогічних працівників і батьків* / за заг. ред. О. В. Царькової. Мелітополь : Люкс, 2019. 183 с.

44. Чеботарьова О. В., Гладченко І. В., Василенко-ван де Рей А., Ліщук Н. І. Дитина із синдромом Дауна. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 48 с.
45. Чеботарьова О.В., Гладченко І.В., Василенко-ван де Рей А., Ліщук Н.І.Інклюзивне навчання. Дитина із синдромом Дауна. Харків: Ранок, 2018. 48 с.
46. Шевченко Ю. В. Особливості формування соціальної компетентності у дітей із синдромом Дауна : методичні рекомендації. Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2023. 63 с.
47. Шевченко Ю. Формування соціальної компетенції у дітей ВІКУ із синдромом Дауна. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2021. 1(19). С. 162-176. URL: <https://doi.org/10.33189/epns.v1i19.198>
48. Що потрібно знати вчителю про особливості навчання дітей з синдромом Дауна? Новоселицький ЦПРПП. URL: <https://n-cprpp.com/що-потрібно-знати-вчителю-про-особлив/>
49. EU Science Hub. Down syndrome in Europe – has the disorder epidemiology changed over the last quarter-century? 2019. Вилучено з https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news/down-syndrome-europe-has-disorder-epidemiology-changed-over-last-quarter-century-2019-03-21_en
50. WebMD. What Is Down Syndrome? 2022. Вилучено з <https://www.webmd.com/children/understanding-down-syndrome-basics>
51. Ryabchenko N. M., Draievska S. A. «The features of psychological and pedagogical support of high school children with Down syndrome». *Actual problems of the correctional education (pedagogical sciences)*. 2020. Vol. 2, no. 16. P. 230–240. URL: <https://doi.org/10.32626/2413-2578.2020-16.230-240> (date of access: 21.11.2024).